

Gaál Lajos

Gömör természeti öröksége 23. A keleméri Mohos-tavak

Ki ne ismerné Gömörben Kelemért. Már csak abból kifolyólag is, hogy huzamosabb ideig itt lelkeszkedett Rimaszombat nagy szülőtte, **Tompa Mihály**. A költő közismerten nagy csodálója volt a természetnek, a virágoknak. Gyakran járt ki a határba, így nem kerülhette el figyelmét a *Piroska-hegy* északi oldalán meghúzódó *Mohos-tavak* mocsaras, romantikus környezete sem. Olyannyira nem, hogy feljegyezze a róluk szóló regéket is.

Keleméren máig élnek a nép ajkán a Mohoshoz kapcsolódó legkülönbözőbb történetek. Itt gyűjtötték ugyanis az emberek a gyógyításához szükséges gyógynövények nagy részét. A Mohosok varázserejét és misztikumát csak fokozta

A keleméri Mohos-tó egy része. Gaál L. felvétele

az elbomló szerves anyagokból fölszabadult gáz, az ún. mocsárgáz időnkénti fell villanása. Éjszakánként néhol az öreg revesfák is foszforeszkáló fényt bocsájtottak ki magukból. Ehhez már tényleg csak egy kis fantázia kell és megszülethet a lidércekről, tüzes lényről szóló történetek egész sora. A kelemériekből pedig nem hiányzott a fantázia. Nem véletlen az sem, hogy a Mohosokhoz közel levő emelkedő erdei út és a *Szörnyű-völgyön* áthaladó út találkozási helye, a keleméri *Keresztút* a boszorkányok és a Luca-napi népszokások kedvelt helye. Régebben rablók, útonállók is előszeretettel tanyáztak itt. Számos történet kapcsolódik hozzájuk. Továbbiak pedig azokhoz az öreg tölgyekhez, amelyek a Mohosok környezetét tarkítják. **Faggyas István** gyűjtése alapján az egyik kedves rege a Mohosi vár urának szépséges leányáról szól, aki a tölgyfán ülve fonta aranyfonalát és ahhoz ment férjhez, aki feladta neki a leesett orsót. Az idős tölgyet a nép máig *Kisasszony-fájának* hívja. Egy másik, a Mohos-tó partján levő tölgy lombjai között pedig tündérek fontak, akik

leengedett orsójukkal felébresztették a fa alatt alvó juhászt és megmártották őt a tó vizében. Fennmaradt a mocsárba veszett tulkokról szóló rege is, amely szerint a gyerekek apjuk halála után osztozkodtak a vagyonon, de nem tudtak megegyezni, melyikük tulajdonát képezzék a tulkok. Elhatározták, hogy azét, akinek a tulkok az istállójába bemennek. Ezek azonban egyenesen a Mohosokhoz futottak, amelynek ingoványában valamennyiük odaveszett. Fenn is maradt a mondás, hogy „*elmerült az adósságban, mint a mohosi tulkok a mocsárban*”. Ha pedig valaki a pázsitra lehajtva fejét hallja a lép moraját, akkor „*valahol osztozkodnak, mert a Mohos tulkai bömbölnek*”.

Az egyik legérdekesebb rege a tavak keletkezését magyarázza el eredeti módon (Faggyas gyűjtése alapján elmondta özv. **Várad Józsefné**, szül. **Halászi Rási Julesa**): „*Csutor József nagyapám mesélte, hogy valamikor régen két falu vót a Mohosba, de eccer egy éjjel, nagy zúgással megindult a szemközti hegy, oszt maga alá temette mind a két falut, oszt a helyükön két szép tó keletkezett. Ide süjett el a két falunak a temploma is, aminek a harangja csak akkor szólal meg, ha Kelemért valami veszedelem fenyegeti*”.

Hozzá kell tenni, hogy ez a szép rege nem is áll messze az igazságtól. A keleméri Mohos-tavak ugyanis azon kevesek közé tartoznak, amelyek természetes eredetűek és valóban földcsuszamlás által jöttek létre. Csak egy kicsit korábban, az idősebb negyedidőszak, vagyis a pleisztocén végén, mintegy 16 ezer évvel ezelőtt. A suvadást, a „hegy megindulását” az okozta, hogy ebben a térségben az agyagrétegekre harmadidőszaki, pontosabban középső miocénkori folyóvízi homok- és kavicsrétegek rakódtak le. Mivel az agyag nem ereszti át a vizet, így a kavicsrétegen átszivárgó víz megreked rajta. A nedves agyagrétegen pedig a laza kőzet aránylag már enyhe dőlésszögű lejtőn is könnyen megcsúszik. A suvadás klasszikus példájával állunk tehát itt szemben. A csuszamlás során a lesuvadt tömb kissé hanyattdőlt, ezért a szakadás (a helyben maradt felső kőzet meredek része) és a lesuvadt tömb között enyhe süppedés keletkezett, amely kiválóan alkalmas a csapadékvíz felfogására. Ez pedig a feküben levő agyagrétegen meg is marad huzamosabb ideig tavacska formájában. Legalábbis addig, amíg biztosítva van a kipárolgást utánpótló csapadék.

Az így létrejött tavacska üledékeinek elemzésével képet kaphatunk a suvadás után beállt folyamatok jellegéről is. **Sümei Pál** és **Braun Mihály** kutatásai alapján mintegy hatezer évig működött üledékgyűjtőként a medence. Amikor a fiatalabb negyedidőszak, a holocén kezdetén, vagyis mintegy tízezer évvel ezelőtt, hirtelen melegebbre fordult az éghajlat, medencénk kezdett benőni tőzegmohával. Ezek

sárgászöld, pirosuló, vagy száraz állapotban szürkés színű mohafajták. Száruk csúcsán üstökszerű fejecskét találunk. Ezen a részen korlátlanul növekednek, néhány erőteljesebb oldaláguk pedig a gyep összefonódását segíti elő. Így aztán kedvező körülmények között tetemesebb mennyiségben halmozódhatnak fel. Elhullott és oxigénszegény környezetben felgyülemlett tömegüket kiszárítva tüzelőanyagként is hasz-

A keleméri öreg tölgyek egyike. Gaál L. felvétele

nálták régebben, ma inkább növényi táptalajnak. Mivel a tőzegmohák csak ásványi anyagokban szegény, vízzel borított, vagy nedves helyet igényelnek, amely aránylag kevés helyen fellelhető, térségünkben csak szórványosan fordulnak elő. Ezért valamennyi fajuk védett.

A kutatók szerint a tőzegesedés kb. ötezer évig tartott, majd valószínűleg az erdőirtások miatt bekövetkezett eróziós talajbemosódás megszüntette azt. Az utóbbi 2-3 ezer évben azonban a speciálisan hűvös, páratelt mikroklimának köszönhetően újraindult a tőzegmoha szaporodása, ami váltakozó sikerrel máig tart. A tőzegmohaláp szigete a tavacska közepe táján foglal helyet, míg a peremrészeket békalencse borítja. A szigeten hamvas fűz, molyhos nyír és különféle bokrok telepedtek meg. Hozzájuk társulnak még más vízkedvelő növény- és állatfajok is. Ezáltal a tavakban egyedülálló természetes élőhely alakult ki. Ezt a tényt először **Zólyomi Bálint** ismerte fel, aki 1929-ben elkészítette a tavacska első vegetációs térképét. A számbavétel tükrözte az 1922-ben megkezdett lecsapolásokat is, amelyek sajnos egy elnadásodási folyamatot indítottak el. Újabb vegetációs térkép csak jóval később, 1990-ben készült **Less Nándor** jóvoltából. Ez a munka pedig érzékelteti a csapadékszegény évek okozta károkat is. Ennek ellenére jónéhány tőzegmohafaj megtalálható itt, mint a *Sphagnum obtusum*, *Sph. teres*, *Sph. recurvum*, *Sph. squarrosum*, *Sph. fibriatum*, *Sph. nemoreum*, *Sph. palustre*, *Sph. megallanicum*. Más növényfajok közül értékes a *szőrmoha*, *szálkás pajzsika*, *tarajos pajzsika*, *kereklevelű harmatfű*, *vidrafű*, *tőzegrápfrány*. Különösen kiemelendő közülük az apró *kereklevelű harmat-*

fű. Érdekessége, hogy rovarrevő növény. A víz, vagy nedves rész fölé emelkedő, néhány centiméter hosszú nyelén kerekded vagy elliptikus levél található, amelynek felszínét pirosuló, ragacos, rovarfogó mirigyszőrök borítják. A rákerülő aprócska rovar a növény étrendjét gazdagítja, mivel testét a mirigyszőrök által kibocsájtott átlátszó ragacos váladék teljesen szétbontja. A sások közül is találhatunk itt értékesebb fajt. Ilyen a *hüvelyes gyapjúsás* és a *gyapjasmagvú sás*. Az előbbi a ritkábban előforduló. A 30-70 cm magas szárú növény termőjének tövén lepelsérték található, amelyek érskor fehér gyapjas üstököt formálnak.

A nyolcvanas és kilencvenes évek száraz, aszályos évei sajnos nemcsak a tavak vizét, de a lápi állatvilágot is kedvezőtlenül érintették. Lassan eltűnőben van a *lápi bagolylepke*, a *zöld béka* vagy a *gőték*. Megmaradt még néhány értékes *futóbogár* és *labdacsbogár* faj, valamint a *kalózpók*.

A tavacska, annak ellenére, hogy vizük egyre csökken, valóban kiemelkedő természeti jelenségek. Természetes eredetű tavakat ugyanis már alig találunk Gömörben.

Jócskán megtizedelték őket az elmúlt időszak aszályos évei. Különösen azok a tavak és mocsarak szenvedtek a legtöbbit, amelyeknek vízkészlete csupán a lehullott vagy felgyülemlett csapadék mennyiségétől függ. Ilyenek a szintén suvadásos eredetű pokorági tavak a *Kőjankó* alatt, vagy a Felsővály felett fekvő mocsarak, de néhány gömöri karsztos tavacska is, amelyek a töbrök vízelvezető csatornáinak eltömődésével jöttek létre (derencsényi karsztos tavak, a Szilice melletti *Gyökerréti-tó*). A domicai *Büdös-tó* már csaknem teljesen eltűnt a föld felszínéről. Igaz, némelyikük degradációját a meg gondolatlan emberi gazdálkodásmód is elősegítette.

A Mohos-tavaknak sem rózsás tehát a helyzetük. Csak remélni tudjuk, hogy aktív természetvédelmi beavatkozással és kellő csapadék mellett újra szebb napok virradnak rájuk. Az elmocsarasodó tavacska vizét a nád zöld állapotban történő levágásával próbálják visszatartani, ami csökkenti a párolgató felületet. Kiszáradásukkal a természet és az emberiség szegényebb lenne két apró, de ragyogó gyöngyszemmel. Mert létrejöttüket és jellegüket tekintve a keleméri Mohos-tavak Gömör igazi gyöngyszemei.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Horváth R.

1998: A keleméri Mohos-tavak. In (Baross G. edit.): Az Aggteleki Nemzeti Park. Budapest, 442-443.

Faggyas István

1986: Kelemér. Fejezetek a község néprajzához. Gömör néprajza 6. Debrecen, 350 old.

Csáky Károly

Az 1943-as ipolysági Honti Napok és Manga János néprajzi fotói

Bevezetés

A történelmi Hont megye székhelyén, Ipolyságon már igen korán felvetődött egy néprajzi jellegű múzeum létesítésének a gondolata. Nem csoda, hisz a néprajzi tárgygyűjtésnek kiváló terepe volt nem csak a Középső-Ipoly mente, de a megye tágabb területe is. S noha a tekintetben többször is bizonyították a buzgó amatőrök meg az innen elszármazott vagy az e vidéken alaposabb kutatásokat is végző szakemberek, a tájegység nagyobb szellemi központjában a mai napig nem létesült néprajzi múzeum, a népművészeti tárgyakat szakszerűen és magas szinten reprezentáló gyűjtemény, kiállítás.

A néprajzi gyűjtéseket már a 19. század végén alakult *Hontvármegyei Múzeum Társulat* is szorgalmazta. Az 1899-ben kiadott Alapszabályzat 2. pontjában többek közt hangsúlyozták, hogy az egyesület célja „*felkutatni és összegyűjteni mindazt, mi történelmi, régészeti, természeti vagy néprajzi tekintetben kiváltképpen Hontvármegyére vonatkozik*“.¹

Tudunk azonban a fenti célkitűzéseket megelőző kezdeményezésekről, népművészeti kiállításokról is, melyek ugyancsak a múzeualapítás gondolatát vetítették előre. 1897-ben rendeztek például egy tárlatot Ipolyságon a vármegye háza kistermében. A kézimunkakiállítás on bemutatották a Bozókvidéki hímezőipar és csipkeverés 107 példányát. Mindennek komoly szakmai visszhangja volt, s amint a vidéki sajtóból tudjuk, még **Ráth Károly** (1838–1902), a budapesti kereskedelmi kamara, illetve az ipar- és kereskedelmi múzeum igazgatója is meglátogatta a kiállítást, s „*előnyös szakvéleményt mondott*“.²

Volt egy kis néprajzi részlege az 1898-as Ipolysági Történelmi Kiállításnak is. A szakemberek közül ezt megleltette **Czobor Béla** „müörténész“ is, aki „*külön felfigyelt a néprajzi anyagra, különösen a szép hímezésekre, s felhívta a figyelmet egy teljes néprajzi kiállítás lehetőségére*“.³

Akadtt néhány szép népművészeti tárgy az 1902-ben alakult *Honti Múzeum* gyűjteményében is. Aztán 1910-ben került megrendezésre az a nagyszabású Ipolysági Gárdasági Kiállítás, amelynek szintén volt külön néprajzi részlege. Anyagát nem kisebb szakmai tekintély, mint **Györfly István** etnográfus gyűjtötte. Ezzel szintén meg lehetett volna alapozni egy állandó jellegű néprajzi múzeumot Ipolyságon. Minderről s a Györfly végezte gyűjtésekről külön tanulmányban szoltam részletesebben.⁴

1913-ban még bemutatották Ipolyságon a hódrusbányai csipkeverő asszonyok csodálatos munkáit, ám ezzel mintha véget is ért volna e vidéken a néprajzi muzeológiai próbálkozások első szakasza. Aztán újabb nekifutásként volt még egy kiemelkedő kezdeményezés: az 1943-

as Honti Napok, illetve annak Néprajzi Kiállítás a, de ez sem tudott egy múzeumlétesítés alapjává válni. Ennek ellenére rangos és jelentős szakmai eseménynek számított, melynek értékeit az idő távlatából is érdemes számba vennünk.

Az 1943-as Honti Napok, azok előzményei és sajtóvisszhangja

Az 1938-as visszacsatolás után a Felvidéken is egyre erőteljesebben bontakoztak ki a különböző egyesületek, mint például a *KALOT* és a *KALÁSZ*, a *Széchenyi Magyar Kultúr Egyesület*, a *Levente-mozgalom* stb. Nagy népszerűségük volt továbbá a falunapoknak s a *Gyöngyösbokrétarendezvényeknek* is. A *Bars és Hont Közigazgatásilag Egyelőre Egyesített Vármegyék* 1943-as Évkönyvében olvassuk, hogy mintegy huszonegy községben tartottak falunapot, melyek „*igen alkalmasak voltak nemzeti szépségeink és értékeink megismerésére, ápolására*“. A rendezők látták, hogy „*mennyi sok népi, nemzeti értékünk van, amelyeknek felmutatása és megőrzése elsőrendő nemzeti érdek*“.⁵ Arról is olvashatunk, hogy „*a falunapok legszebb eredményeinek bemutatására*“ megrendezték Ipolyságon a *Honti Napot*, Léván pedig a *Barsi Napot*. S amint az előzőek kapcsán a továbbiakban írják: „*Gyönyörű látvány volt a Honti részek színpompás ősi viseletbe öltözött magyar népe. Ipolyfődmes a honti kopogóst mutatta be dudaszó mellett, Ipolyszakállós a kiszedobást. Ipolynagyfalu a kendőtáncot járta el, Palást, Szalatnya, Ipolyszakállós, Kelenye és Inám lakodalmi szokásokat mutattak be. Perőcsény aratóünnepélllyel szerepelt, Palást dudaszó mellett mártogatást táncolt. Horváti fonójelenetet, Garampáld pedig népi játékokat mutatott be*“.⁶

Foglalkozik az Évkönyv az ipolysági kiállítással is. Így írnak erről: „*A Honti Nap-pal kapcsolatban népművészeti és néprajzi kiállítást is rendeztünk, melyen Hont vármegye területén összegyűjtött anyag került bemutatásra. A magyar népművészet minden ragyogó gyöngyszemét láthattuk a kiállításon egybegyűjtve, amit egy zárt táj meg tudott őrizni a maga ősi szépségében. A magyar ízlést gyönyörű háziszóttések, faragott díszítésű ládák, súlykolók, írásos díszítésű húsvéti tojások, stb. mutatták. Szépen kivert juhászbotok, karikás ostoronyelek, fokosok, a régi honti juhászok és pásztorok fantáziájáról és kézügyességéről adtak az utókornak számadást. A kiállítási anyag összegyűjtését a Néprajzi Múzeum igazgatója, dr. **Domanovszky György** és dr. **Manga János** végezték*“.⁷

A tárlatról a pereszlenyi születésű Manga János a *Néprajzi Múzeum Értesítőjében* számolt be.⁸ Innen tudjuk, hogy a kiállítás anyagát a Néprajzi Múzeum irányítása mellett négy hét alatt gyűjtötték össze. Erre a célra a szakemberek egy Tájékoztatót, afféle gyűjtési útmutatót készítettek, melyet **dr. Pályi Pál** főszolgabíró minden körjegyzőségnek megküldött. Az ipolysági *Népművelési Bizottság* tagjai ezután kiválasztották a kiállításra legalkalmasabb anyagot. „*Ez a kísérlet – írja Manga János – jellemző példája volt annak, hogy jóakarattal és megértéssel milyen értékes munkát végezhetnek a néprajz terén még azok is, akiknek alig vagy*

egyáltalán nincs szaktudásuk. Egy-két község kivételével, ahol a jegyző gondatlansága nyilvánvaló volt, mindenütt előre nem várt gazdag néprajzi anyag került elő. Különösen Palást, Gyerk, Ipolyvisk, Ipolynyék, Drégegyfalánk, Ipoly-pásztó körjegyzőségei érdemelnek említést. Ezekben a községekben valóságos múzeum fogadta az érdeklődőt.⁹

Manga ezután bemutatja a tárlat egyes részlegeit, majd ezt írja: „A néprajzi kiállítást június 20-án délelőtt 10 órakor nyitotta meg dr. Pályi Pál főszolgabíró, aki a kiállítás céljának ismertetése után azt is bejelentette, hogy a kiállítás anyagából vetik majd meg a Honti Múzeum alapjait, amely elsősorban néprajzi, történelmi és régészeti gyűjteményből áll majd.“ Azt is tudjuk, hogy a bemutatott tárgyakat már az első nap mintegy 600 ember tekintette meg, ám az anyagból mégsem létesült múzeum, illetve nem sikerült az 1920-as években megszüntetett Honti Múzeumot újra éleszteni. Kár, mert igen értékes gyűjtemény állt össze, amelynek ismertetéséhez még visszatérünk.

Kritikusabban írt Manga az *ipolyvári szokások és táncbemutatóról*, melynek keretében a már említett falvak csoportjai, együttesei léptek fel. Szerinte a rendezvény „két kifogástalan műsorszáma a palásti és az ipolyföldemesi táncbemutató volt“. Az előbbieket „mártogatós táncukat“ mutatták be dudával, az utóbbiak pedig a „honti kopogóst“ adták elő. Mint a szakember a továbbiakban megállapítja: „Minden község szereplésének voltak érdekességei, szépségei, de viszont hibái is bőven, különösen módszertani szempontból. A lakodalom eseményei értelmetlenül halmozódtak össze, annyira, hogy még a szakember is alig tudott kiigazodni benne. A néprajzi érdekességek különösen a mozdulatokban és táncokban jutottak kifejezésre, de mindezt csak egy-két szakember vette észre. A nézők szerint az volt a legnagyobb hiba, hogy a lakodalmi bemutató lényegét nem értették, nem kaptak tiszta képet a házasság eseményének népi értelemben vett, különösen ünnepélyes és művészi megnyilatkozásairól, mert ezek lényegére senki sem hívta fel a figyelmet. [...] Célravezetőbb és áttekinthetőbb lett volna a honti lakodalom, ha a teljes lakodalmat egy község, vagy több község a lakodalom egy-egy eltérő változatát, vagy pedig minden község más-más részét a megfelelő és összefüggő sorrendben mutatta volna be.“¹⁰

Úgy gondolom, Manga tanácsait az idő távlatából még inkább érdemes megszívlelni, különösen pedig azoknak, akik folklórműsorok szerkesztésével, együttesek vezetésével foglalkoznak. Annál inkább is, mivel a szokások mára jelentősen megkoptak, kevés az olyan adatközlő, akinek segítségével egy-egy dramatikus játék rekonstruálható, az autentikus zene, tánc megbízhatóan felgyűjthető. Ugyancsak oda kell figyelniük arra a szakmai-módszertani tanácsra, javaslatra, melyre Manga már több mint fél évszázada felhívta a figyelmet: „A néprajznak, mint önismeretnek a nemzetnevelés szolgálatában csak akkor lesz uralkodó szerepe, ha értékeinek, kultúrjainak számbavételét a népnevelés céljainak tekintetbevételével egységes szempontok irányítják. Ezeknek az egységes szempontoknak megvalósítása érdekében az első lépés a vármegyei néprajzi kataszterek elkészítése volna. A néprajztudomány képviselői

készséggel vesznek részt minden olyan munkában, amely végre a dilettantizmus kizárásával a népnevelés gyakorlati szempontjait is érvényre juttatja.“¹¹

Még behatóbban foglalkozik a Honti Napok tanulságaival folklórkutatónk a *Magyar Lélekb*ben. Mint megjegyzi: „egy-egy községben, vagy egy-egy vidék központjában rendezendő népi bemutatóknak, kiállításoknak sosem lehet csak látványosság a célja, hanem a község, illetve a vidék sajátos, a többitől eltérő, illetve azokkal egyező néprajzi vonásoknak megismertetése és értékelése [...] Eredményes kiállításokat és bemutatókat csak úgy rendezhetünk, ha előre számbavehetjük mindazt, amit nyújtani tudunk, és azt kellőképpen értékelni is tudjuk. Ennek a munkának elvégzése szakemberek segítsége nélkül szinte lehetetlen...“¹²

Mindehhez csupán néhány dolgot fűzünk még hozzá. A Honti Napok *n é p i b e m u t á t ó j a* Manga kritikus sorai ellenére is kiválóan sikerült, hisz azt mintegy hétezer ember tekintette meg; az együttesekről megannyi fényképfelvétel készült, melyekről egyébként még mi is teszünk említést. Manga csupán az igényességet kérte számon minden helyen s minden alkalommal. A kiváló népművelő és néprajzi szakember egyszerre ügyelt a folklór tisztaságának megőrzésére s a színpadra vitt szokások hitelességére. S csak sajnálhatjuk, hogy kívánsága, követelménye sokszor bizony mindmáig nem teljesül. Nem készültek el ugyanis a vidék néprajzi kataszterei, hiányzik folklórkincsünk szakszerű dokumentálása, nincs rendezett hang- és fotótárunk – az azóta újraindult Honti Múzeumban sem.

A kiállított tárgyakról, azok eredetéről s a Honti Nap Néprajzi Kiállításának Katalógusáról

A Bars és Hont Közigazgatásilag Egyelőre Egyesített Vármegyék Iskolánkívüli, Népművelési Bizottsága által Ipolyváson 1943. június 20-29. közt rendezett Néprajzi Kiállításnak 24 oldalas nyomtatott katalógusa is volt, amely a helybeli *Tóth és Brza Nyomdában* jelent meg, minden valószínűség szerint Manga János szerkesztésében s az ő bevezetésével (ez azonban a kiadványban nincs feltüntetve).

A kiállított tárgyakról rövid eligazítást olvashatunk. Külön-külön írnak az egyes részlegek anyagáról, kitérve azok néprajzi értékeire is. A *sz ő t t e s e k* kapcsán megjegyzi, hogy „A világháború előtti esztendőkből az asszonyok kenderből, pamutból, vagy vegyesen mindkettőből maguk szőtték a saját használatukra szükséges ágyhatatokat, törülközőket, asztalterítőket, fehérnemőket stb.“¹³ Díszítésük piros pamut, keresztfonál beszövésével történt. A különböző szélességű sávokat és csíkokat mértani elemekkel, csillagokkal, rózsákkal, kakasokkal díszítették. A díszítés módja pedig a lapos hímzés, a keresztöltés és a mesterke volt.

A kiállítás második részlegén a *v i s e l e t* kapott helyet. Ennek darabjai, „mint általában az ország más területein is, inkább az alsóruhák szabásában mutattak itt-ott ősiségeket“. A ruhák egy része már akkor is a „múlt volt“, hisz a kivetkezés több helyen megkezdődött, s csak az idősebb asszonyok őrizték az eredeti viseletet. „A féketők közül a világháború előtti években, különösen az Ipoly mentén a

t ar a j o s f é k e t ő v o l t e l t e r j e d v e.“ A szűr Hontban is kedvelt ruhadarab volt: gyakran még a vőlegény is ebben esküdött. A s u b á t inkább az idősebb emberek viselték.

A f o n á s - s z ö v é s e s z k ö z e i n e k is igen gazdag tárházát sorakoztatták fel Ipolyságon. Nem csoda, hisz a munkafolyamat még javában virágzott a világháború éveiben. A tárgyak közt „a legtöbb változatot a fonál felcsavarására, felvetésére használt eszközök” mutatták.¹⁴

A b ú t o r g y ú j t e m é n y darabjai közül elsősorban a t u l i p á n o s l á d á k érdemeltek figyelmet. Ezekből akkor még minden faluban lehetett néhány darabot találni. Díszítésmódjaik azt bizonyították, hogy azokat a megye, illetve a távolabbi környék iparosai készítették. Ritkább volt e vidéken a f e s t e t t á g y, s így nem is csoda, hogy a kiállításon csak egy ilyen volt látható, Gyerk községből. Jellegzetes bútordaraboknak számítottak viszont az á c s o l t a s z t a l o k, melyek „az egész palócos nyelvtérületen megtalálhatók” voltak. Szintén jellegzetes dísz, illetve szakrális tárgya volt a palóc szobáknak a fiókos szekrényeken elhelyezett F á j d a l m a s M á r i a - s z o b o r. Ezeket a Piétákat főleg a sasvári búcsúból hozták a buzgó hívek. A s z u s z é k ugyancsak fontos szerepet töltött be a parasztság életében, de ez már a láda megjelenése előtt kiszorult a kamrába.

Annak ellenére, hogy Hont megye területén számottevő agyagművesség nem volt, igen értékes c s e r é p t á r g y a k a t sorakoztattak fel a kiállításon. S mivel a falvakat a távolabbi vidékek látták el cserépedénnyel, a Honti Napokon azok változatos formáit és díszítésmódjait is be tudták mutatni. Hontban egyébként Bakabányán virágzott egy ismertebb fazekasközpont.¹⁵

A h a s z n á l a t i t á r g y a k 1943-ban az Ipoly mentén még nem számítottak múzeumi érdekességeknek, hisz a legtöbb helyen forgalomban voltak. Díszítésük viszont helyenként változatos volt, különösen a m o s ó s u l y k o k é s a m á n g o r l ó k é. De akadtak szép szalmából font kosarak, szakajtók, fából faragott m é h k ö p ű k is. A g a z d a s á g i e s z k ö z ö k közül figyelmet érdemelt a kiállított f a e k e, akárcsak a két- és háromágú hajlított favillák.

A kiállítás nyolcadik csoportjába a p á s z t o r é l e t tárgyait sorolták. Az igen gazdag gyűjtemény, illetve az itteni pásztorművészet kapcsán az alábbiakat írták a katalógusban: „Hont megye kanásza, juhásza pásztortárgyaikon a díszítőelemek alkalmazásában híresek voltak. Gyönyörű rézvereteivel különös figyelmet érdemel a felsőtúri juhász-kampó és pásztorbot. A régi pásztorok 3-4 mm szélességű réz szalagokat vágta, ezeket különféle alakokba, formákba hajlítva bevették a fába. A karikás ostoronyeleken, mint díszítésmódot az ólmot vagy cinezést találjuk. A leginkább szilvafából készített ostoronyeleket a kívánt díszítésnek megfelelően kivésték, ezután papírral jó erősen becsavarták és a megolvasztott ólmot beleöntötték, amely a bevésített területet kitöltötte.”¹⁶

A katalógus számozott sorrendben közli a kiállított tárgyak nevét, feltüntetve a községeket s az adományozókat is. Összesen 572 tételszámot találunk a kiadványban. Ennél természetesen több tárgy is volt a tárlaton, hisz helyenként egy szám alatt több azonos megnevezéssel is találkozhatunk.

Az összegyűjtött anyag negyven községből származott. Ezek közt volt olyan település is, ahonnan csak egy-két tárgyat hoztak (Bernecebaráti, Deménd, Egeg, Gyürki, Ipolyhídvég, Ipolyság, Ipolytölgyes, Kelenye, Kemence, Kistompa, Kőkeszi, Sirak, Szelény, Tesmag, Zalaba), de akadt falu, amely húszon felüli anyaggal is jelen volt (Drégelypalánk, Felsőtúr, Gyerk, Inám, Ipolynyék, Ipolyvisk, Kisgyarmat, Palást).

Az 1. sz. mellékletben a kiállításon jelen volt településeket soroljuk fel, feltüntetve a kölcsönadott tárgyak, ruhák számát is.

A tárgyi gyűjtéssel, illetve a gyűjtött anyaggal kapcsolatban megjegyezhetjük, hogy egyes településeken igen sokan bekapcsolódtak a munkálatokba, azaz többen több tárgyat is kölcsönöztek. Ez pontosan kiderül a katalógusból is, hisz a legtöbb helyen a kölcsönző személy neve is fel van tüntetve. Akad néhány olyan település is, ahol igen szép viseletanyag volt, mégsem találkozzunk a falu nevével a jegyzékben. Ilyen például Kelenye, melynek folklorcsoportja lakodalmi bemutatót tartott igen szép viseletben a Honti Napokon, s erről több fotó is készült. Valószínűleg ők erre az alkalomra tartogatták ruháikat. A katalógusszövegben olvassuk, hogy a népi hangszerek közt akadt egy oda nem illő fulyara is, amely Gyetva környékéről kerülhetett véletlenül a honti anyag közé. Nos, a tárgylistája alapján kiderül, hogy ezt Felsőtúrról hozták a kiállításra. Tulajdonosai pedig a két háború közt valóban Gyetva környékéről települtek a falu Bodor nevű, szlovákok által lakott részébe. A kerámia-tárgyak közt jegyeztek néhány szép darabot **Somogyi Béla** kistúri nemesember gazdag gyűjteményéből is.

Manga János felvételei az 1943-ban kiállított tárgyakról

Manga János, az 1943-as ipolysági néprajzi kiállítás egyik szervezője és szakmai felügyelője szinte valamennyi bemutatott tárgyról készített felvételt. Ezek ma megtalálhatók a Néprajzi Múzeum Fényképtárban, s nagyrészüket digitalizált formában az interneten is megtekinthető. Most az utóbbiakat mutatom be saját feldolgozásomban. Mintegy huszonhárom faluból találunk néprajzi fotót az internetes keresőn.¹⁷ A 2 sz. mellékletben ezeket mutatom be falvak szerint, megnevezésükkel és jelzetükkel együtt.

Ha a jelzeteket és a tárgyak nevét alaposabban megvizsgáljuk, kiderül, hogy egy szám alatt – mint említettük is – helyenként több kiállított tárgy szerepel. S az is előfordul, hogy ugyanaz a jelzetszám több falu tárgyánál is felbukkan, mivel azokat együtt fotózta Manga.

Az 1970-es évek végén kérésre a Néprajzi Múzeum megküldött néhány fotót, melyek Manga 1943-as negatívjairól készültek. A 24x18, illetve 18x13 cm-es képek nagyrésze a fent bemutatottak közt is megtalálható (orsó- és gyertyatartók, hólyaggal bevont falámpa Gyerkről; lopótök-ből készült tárgy Kisgyarmatról; méhköpű Inámból; kistúri korsók), de van egypár olyan felvétel is, amelyről még nem esett szó. Például a honti tárgyakról, illetve a kiállítás részlegeiről készült fotókról. Ezeket mutatom be a 3. sz. táblázatban.

Manga a Néprajzi Értesítőben is közölt néhány képet a kiállításról. Az egyik a nő viseletet, a másikon a fonás-szövés eszközeit mutatja be. A harmadikon egy kanalast, a negyediken pedig egy méhköpüt látni. Az ötödik kép az ipolyszakállosiak lakodalmas táncát, a hatodik pedig a szaltnyai nyoszolyó-asszonyt mutatja be a „morványal”.

A népi bemutatón készült Manga-fotókról, illetve a viseletfelvételekről

A Honti Napok műsorában, a népi bemutatón összesen tizenkét település csoportja lépett fel. Egyes csoportok több műsorblokkban is szerepeltek. Hogy pontosan mivel léptek a közönség elé, az kiderül abból a meghívóból is, amit a szervezők küldtek szét.¹⁸ Innen tudjuk például, hogy a kiszedobást bemutató ipolyszakállosiak a Honti lakodalom című műsorban is szerepeltek, akárcsak a mártótgátó fellépő palástiak, vagy az aratófelvonulásban közreműködő ipolynyékiek.

Manga János a rendezvény eme részét is megörökítette felvételein. A csoportokat általában szereplésük közben fotózta, de nagyon sok képet készített az egyes fellépők viseletéről a műsor előtt vagy a műsor után is. A program szerint az inámiak a Honti lakodalom című műsorban léptek volna fel. Róluk azonban nem találtam fotót a fényképtárban, sem az egyes kiadványokban közölt felvételek közt. Viseletfelvételt sem találtam innen, pedig a Néprajzi Kiállításon a legtöbb tárggyal szerepelt ez a falu. Meglehet, hogy valami miatt nem tudtak megjelenni a fellépésen? Az ipolyfödemesiek a honti kopogóssal szerepeltek. A róluk készült fotók kartonján azonban (az internetes keresőn) csak a falu neve szerepel kérdőjellel, illetve a téma főcíme csupán a férfi viseletre utal. A látottak azonban a színpadon örökítették meg a szereplőket. A kisgyarmatiak népi bemutatóval szerepeltek a műsorban, de erről a fellépésről sem találtam fotókat. Viszont a viseleteket bemutató képek közt vannak kisgyarmatiak is. Az ipolyszakállosiak kiszedobással és lakodalmi jelenettel szerepeltek, de vannak olyan aratóvégző jeleneteket bemutató fotók is, melyek kartonján szintén Szakállost tüntettek fel. Ez valószínűleg tévedés, bizonyára a perőcsényiekről van szó, hisz ők mutattak be az ipolynyékiekkel együtt arató felvonulást, s találunk perőcsényi megjelöléssel ilyen fényképeket más kiadványokban is. A 4. sz. táblázatban a népi bemutatót dokumentáló felvételeket mutatjuk be.

Mint láthatjuk, az egyes településeket bemutató képek nem egyforma arányban és mennyiségben készültek. Van, amelyiket három-négy kép, másokat húsz felvétel is megörökített. Viseletfelvételek csak négy faluról készültek a Honti Napokon. Persze mindezt jól dokumentálják azok a képek is, amelyek az egyes műsorszámokat örökítették meg. Az 5. táblázatban az eddig nem tárgyalt viseletfelvételeket mutatjuk be.

A fent bemutatott képeken kívül természetesen több is készülhetett a Honti Napokon. A Manga-archívumban s a Néprajzi Múzeum Fényképtárában is felbukkanhat még jónéhány az említetteken kívül. Hisz mi is tudunk arról, hogy magáról a nézőközönségről is vannak felvételek. Egy

ilyet az internetes keresőn is találunk (F: 93366). A már említett barsi-honti Évkönyvben szintén közöltek néhány (valószínűleg Manga készítette) fotót. Ilyen például a szaltnyai lakodalmi jelenetét és menyecskétancát, násznagyát és örömkalácsát bemutató négy felvétel; a kelenyeiek örömkalács-jelenetéről és menyecskejéről készült két fotó; a palástiak mártogatótancát és menyecskéit megörökítő két fénykép, valamint a garampáldiak ősi táncát, a perőcsényiek aratási jelenetét s a Néprajzi Kiállítás két részletét dokumentáló egy-egy felvétel.¹⁹

Befejezésül elmondhatjuk, hogy az 1943-as ipolysági Honti Nap a maga korában teljesítette népművelői és szakmai küldetését. Emberek ezreit mozgatta meg az Ipoly mentén, nevelte önbecsülésre, saját értékeinek tiszteletben tartására, a hagyományok megőrzésére. A szakmának pedig felbecsülhetetlen értéket hagyott hátra, különösen az itt tárgyalt fotókat s irodalmi forrásokat illetően.

JEGYZETEK

¹ A Hontvármegyei Múzeum-Társulat...

² Honti Lapok, 1898. I. 18. IV. évf. 3. sz. 3. old.

³ Czobor Béla 1898

⁴ Csáky Károly 2003 (4 kép, 1 dokumentum)

⁵ Dóka Sándor 1943 (19 fotó.)

⁶ Dóka Sándor 1943, 124. old.

⁷ Dóka Sándor 1943, 129. old.

⁸ Manga János 1943a (6 fotó)

⁹ Manga János 1943a, 113. old.

¹⁰ Manga János 1943a, 117. old.

¹¹ Manga János 1943a, 116. old.

¹² Manga János 1943b

¹³ Honti Nap...

¹⁴ Honti Nap... 4. old.

¹⁵ Honti Nap... 5. old.

¹⁶ Honti Nap... 6. old.

¹⁷ Lásd a Néprajzi Múzeum honlapján. Fényképtár.

http://193.225.205.emir.t_talalatok.php.

¹⁸ Bars és Hont K.E.E. Vármegyék...

¹⁹ Dóka Sándor 1943, 122-131. old.

IRODALOM

A Hontvármegyei Múzeum-Társulat Alapszabályai. Ipolyság, 1899. 3. old.

Czobor Béla

1898: A honti történelmi kiállítás. Honti Lapok., X. 11. (IV. évf. 41. sz.) 1-4. old.

Csáky Károly

2003: Néprajzi gyűjtések és a néprajzi muzeológia kezdetei Hont megyében. Gömörország IV. évf. 1. sz. 40-51. old.

Dóka Sándor

1943: Falunapok, járási napok. In: Hetényi Rezső (szerk.): Bars és Hont K.E.E. Vármegyék Évkönyve. h.n., 122-131. old.

Manga János

1943a: Honti nap Ipolyságon. A Néprajzi Múzeum Értesítője. XXXV. évf.. 2. sz. 113-117. old.

1943b: A Honti Nap tanulságai. Magyar Lélek, V. évf. 9. sz. (szept.) 428-432. old.

Gyerk. Véssett láda. Manga János felvétele (1943)

Palásti dudás. Manga János felvétele (1943)

Ipolyvisk. Zsírosbödöny.
Manga János felvétele (1943)

Vizeskorsó. Manga János felvétele (1943)

Ipolynagyfalu. Kendőtánc. Manga János felvétele (1943)

1. sz. melléklet

A település neve	A bemutatott tárgyak száma		Összesen
	Egyéb tárgy	Ruhadarab	
1. Bernecebaráti	2	1	3
2. Deménd	1	1	2
3. Drégelypalánk	0	27	27
4. Egeg	1	3	4
5. Felsőtúr	17	11	28
6. Garampáld	3	0	3
7. Garamsalló	3	6	9
8. Gyerk	30	16	46
9. Gyürki	3	0	3
10. Hont	10	5	15
11. Horváti	7	2	9
12. Inám	40	13	53
13. Ipolybél	12	0	12
14. Ipolyfödémes	1	4	5
15. Ipolyhídvég	1	0	1
16. Ipolynagyfalu	4	12	16
17. Ipolynyék	25	44	69
18. Ipolypásztó	11	6	17
19. Ipolyság	2	0	2
20. Ipolyszakállos	4	0	4
21. Ipolyszécsénke	7	8	15
22. Ipolytölgyes	2	1	3
23. Ipolyvece	2	15	17
24. Ipolyvisk	10	65	75
25. Kelenye	1	0	1
26. Kemence	2	1	3
27. Kisgyarmat	12	22	34
28. Kistompa	0	1	1
29. Kistúr	13	1	14
30. Kőkeszi	0	2	2
31. Középtúr	1	4	5
32. Lontó	4	2	6
33. Palást	7	18	25
34. Pereszlény	8	5	13
35. Sirak	2	0	2
36. Szalatnya	0	8	8
37. Szelény	0	1	1
38. Tesmag	0	1	1
39. Vámosmikola	15	3	18
40. Zalaba	2	1	3
összesen:	265	309	574

2. sz. melléklet

Település	A felvételen látható tárgy neve	Jelzete
1. Felsőtúr	1. Libasütőtál	F 92440
	2. Boroskorsó, köcsög	F 92441
	3. Szalmakas	F 92465
	4. Tojástartó, kisszakajtó	F 92490
2. Garamsalló	1. Festett és vésett láda	F 92412
	2. Rokka	F 92478
	3. Rokka	F 92478
3. Gyerk	1. Festett ágyvég	F 92406
	2. Vésett láda	F 92413
	3. Festett és vésett láda	F 92417
	4. Festett és vésett láda (menyasszonyi)	F 92419
	5. Festett ágyvég	F 92427
	6. Szalmakas	F 92461
	7. Lámpások	F 92474
	8. Madzagszövő	F 92482
	9. Sótartó	F 92494
	10. Fájdalmas Mária	F 92498
	11. Hólyaggal bevont falámpás	F 92511
	12. Gyertytartó	F 92517
	13. Orsótartó	F 92518
4. Gyürki	1. Kishordó	F 92495
5. Horvát	1. Tojásgyűjtő szalmakas	F 92463
	2. Krumplinyomó	F 92475
	3. Fájdalmas Mária	F 92497
6. Inám	1. Festett és vésett láda	F 92415
	2. Vésett láda	F 92416
	3. Kanalas	F 92430
	4. Ételhordó edények	F 92433
	5. „Sirány“, ételhordó	F 92438
	6. Cserépfazekak	F 92444
	7. Ételhordó, cserépfazék	F 92446
	8. Vizeskorsók	F 92447
	9. Szalmakas	F 92462
	10. Tojásgyűjtő szalmakas	F 92466
	11. Kenyérszakajtó	F 92467
	12. Szakajtó	F 92469
	13. Zsírosbödöny	F 92470
	14. Kanalas	F 92477
	15. Héhők	F 92484
	16. Cseréplábas	F 92486
	17. Sótartók	F 92489
	18. Tojástartó, kisszakajtó	F 92491

Település	A felvételen látható tárgy neve	Jelzete
	19. Sótartó	F 92493
	20. Méhköpű	F 92507
7. Ipolybél	1. Festett és vésett ládák	F 92409
	2. „Sirány“ (ételhordó)	F 92443
	3. Gombolyító (kerek)	F 92480
	4. Gombolyító (leveles)	F 92483
	5. Héhők	F 92484
8. Ipolyfödemes	1. Festett láda	F 92423
9. Ipolynagyfalu	1. Rokka	F 92479
10. Ipolynyék	1. Festett láda	F 92411
	2. Festett láda	F 92420
	3. Kanalas	F 92432
	4. Boroskorsó, köcsög	F 92441
	5. Cseréptál	F 92451
	6. Cserépszűrő	F 92454
	7. Véka	F 92471
	8. Csévelő	F 92485
	9. Kishordó, kancsó	F 92496
	10. Festett láda	F 92418
	11. Festett láda	F 92422
	12. Vizeskorsók	F 92437
	13. Ételhordó cserépfazék	F 92446
	14. Cseréptál	F 92452
	15. Szalmakosár	F 92468
	16. Kanalas	F 92476
	17. Vizescserép, cserépkorsó	F 92487
	18. Ivópohár	F 92499
11. Ipolypásztó	1. Korsók	F 92439
	2. Vaskorsó	F 92472
	3. Ételhordó	F 92488
12. Ipolyszakálles	1. Gombolyító	F 92499
13. Ipolyszécsénke	1. Festett és vésett láda	F 92426
	2. Festett láda	F 92431
	3. Héhők	F 92474
14. Ipolytölgy		F 92407
15. Ipolyszeg		F 92499
16. Ipolyvisk	1. Festett és vésett láda	F 92414
	2. Festett és vésett láda	F 92424
	3. Zsírosbödöny	F 92448
17. Kelenye	1. Festett konyhaszekrény	F 92425

Település	A felvételen látható tárgy neve	Jelzete
18. Kisgyarmat	1. Szövőszék (Szátva)	F 92428
	2. Szövőszék	F 92429
	3. Vizeskorsók	F 92436
	4. Cseréptál	F 92450
	5. Csévelő	F 92481
	6. Kobakok	F 92510
19. Kistúr	1. Korsó (magángyűjtemény)	F 92519
	2. Korsó (magángyűjtemény)	F 92520
	3. Korsó (magángyűjtemény)	F 92521
20. Palást	1. Vizeskorsók	F 92447
	2. Vizeskorsó	F 92449
	3. Kancsó (csábrági üveg), szenteltvíztartó	F 92496
21. Pereszlény	1. Vizeskorsók	F 92447
	2. Vizesfazekak	F 92444
	3. Cseréplábas	F 92453
22. Sirak	1. Ivókanacs	F 92473
23. Vámosmikola	1. Asztal	F 92408
	2. Korsók	F 92439
	3. Tojástartó, kisszakajtó	F 92490

3. sz. melléklet

Hely	A kép tárgya	Jelzet
Hont	1. Csobolyó	F 92516
	2. Kanalas (faragott edénytartó)	F 92515
	3. Tojástartó szalmakas	F 92514
	4. „Vizeskupa“ (fa merőedény)	F 92513
	5. Lámpás	F 92512
	6. Tojástartó szalmakas (fonott tárolókas)	F 92509
	7. Tojástartó szalmakas	F 92508
A kiállítás részlegei	1. Viseletbemutató	F 92503
	2. Viseletbemutató	F 92504
	3. Szóttsek, ládák	F 92502
	4. Kendők, főkötők	F 92528
	5. Viselet	F 92505
	6. Fonás-szövés eszközei	F 92522
	7. Cserépedények	F 92526
	8. Használati tárgyak	F 92501
	9. Használati tárgyak (bútorok)	F 92500
	10. Pásztorszűrők és pásztortárgyak	F 92523

4. sz. melléklet

A település neve	A műsor címe	Az ezt megörökítő fotók	Jelzetük
1. Garampáld	Népi bemutató	1. A garampáldiak táncbemutatója	F 93360
		2. A garampáldiak táncbemutatója	F 93361
		3. A garampáldiak táncbemutatója	F 93362
2. Horváti	Fonójelenet	1. Fonójelenet	F 93386
		2. Fonójelenet	F 93387
		3. Fonójelenet	F 93388
		4. Fonójelenet	F 93389
3. Ipolyfödemes	Honti kopogós (dudával)	1. Honti Nap. Ipolyfödemes?	F 93355
		2. Honti Nap. Ipolyfödemes?	F 93356
		3. Honti Nap. Ipolyfödemes?	F 93357
		4. Honti Nap. Ipolyfödemes?	Ff. Neg.
		5. Honti Nap. Ipolyfödemes?	F 93359
		6. Honti Nap. Ipolyfödemes?	F 93358
4. Ipolynagyfalu	Kendőtánc	1. Honti Nap. Ipolynagyfalu	F 93364
		2. Honti Nap. Ipolynagyfalu	F 93365
		3. Honti Nap. Kendőtánc.	F 93377
		4. Honti Nap. Kendőtánc.	F 93420
		5. Kendőtánc	F 93421
		6. Kendőtánc	F 93426
		7. Honti Nap. Kendőtánc.	F 93427
		8. Honti Nap. Kendőtánc.	F 93428
		9. Honti Nap. Kendőtánc.	F 93429
		10. Kendőtánc jelenet	F 93330

A település neve	A műsor címe	Az ezt megőrkítő fotók	Jelzetük
		11. Kendőtánc jelenet 12. Honti Nap. Ipolynagyfalu 13. Honti Nap. Ipolynagyfalu	F 93331 F 93365 F 93366
5. Ipolynyék	Arató felvonulás (Honti lakodalom)	1. Viseleti csoport 2. Aratóvégző jelenet 3. Aratóvégző jelenet 4. Viseleti csoport	F 93371 F 93396 F 93397 F 93398
6. Ipolyszakállos	Kiszedobás (Honti lakodalom)	1. Lakodalmi jelenet 2. Lakodalmi jelenet 3. Lakodalmas jelenet. Menyasszonytánc 4. Lakodalmas jelenet. Menyasszonytánc 5. Ipolyszakállosiak kiszehajtása	F 93412 F 93413 F 93414 F 93415 F 93363
7. Kelenye	Honti lakodalom	1. Kelenyeiek lakodalmas jelenete 2. Kelenyeiek lakodalmas jelenete 3. Lakodalmas jelenet. Kelenye 4. Lakodalmas jelenet. Kelenye 5. Kelenyei lakodalmas jelenet	F 93410 F 93411 F 93403 F 93404 F 93370
8. Palást	Mártogató tánc dudával (Honti lakodalom)	1. A palástiak lakodalmas jelenete (dudás) 2. A palástiak lakodalmas jelenete (dudás) 3. A palástiak lakodalmas jelenete (dudás) 4. A palástiak lakodalmas jelenete (dudás) 5. A palástiak lakodalmas táncjelenete 6. „Mártogató” tánc duda mellett 7. „Mártogató” tánc duda mellett 8. „Mártogató” tánc duda mellett 9. „Mártogató” tánc duda mellett 10. „Mártogató” tánc duda mellett 11. A palástiak lakodalmas táncjelenete	F 93348 F93349 F 93350 F 93351 F 93352 F 93372 F 93373 F 93374 F 93375 F 93376 F 93353
9. Perőcsény	Arató felvonulás	1. Aratóvégző jelenet 2. Aratóvégző jelenet 3. Aratóvégző jelenet 4. Aratóvégző jelenet	F 93399 F 93400 F 93401 F 93402
10. Szalatnya	Honti lakodalom	1. Szalatnya lakodalmas táncjelenete 2. Szalatnya lakodalmas jelenete 3. Morvány (örömkalács) 4. Szalatnya lakodalmas jelenetéből 5. Lakodalmas jelenet. Menyasszonykérés 6. Lakodalmas jelenet. Menyasszonykérés 7. Lakodalmas jelenet. Menyasszonykérés 8. Lakodalmas jelenet. Menyasszonykérés 9. Lakodalmas jelenet. 10. Lakodalmas jelenet.	F 93354 F 93367 F 93368 F 93369 F 93378 F 93379 F 93380 F 93381 F 93382 F 93383

11. Lakodalom. Férfiak viseletben	F 93393
12. Lakodalom. Férfiak viseletben	F 93394
13. „Morvány“. Lakodalmas jelenet	F 93391
14. Örömkalács	F 93392
15. A szalatnyaiak lakodalmas jelenetéből	F 93422
16. A szalatnyaiak lakodalmas jelenetéből	F 93323
17. Násznagy. Szalatnyai lakodalom	F 93324
18. Lakodalmas jelenet. Násznagy	F 93325

5. sz. melléklet

A település neve:	A felvétel címe:	Jelzet:
1. Ipolynyék	1. Leány fehér vállkendőben, tászlis ingvállban	D 739
	2. Leány széles övben, fehér vállkendőben	D 740
2. Kelenye	1. Kelenyei menyecske	F 93385
	2. Kelenyei menyecske	F 93408
	3. Kelenyei menyecske	F 93409
3. Kisgyarmat	1. Lányok rövid bőrszoknyában, hosszúderekú viseletben	D 732
	2. Lányok rövid bőrszoknyában	D 733
	3. Leány piros csizmában	D 735
	4. Leányok ünneplőben	D 737
	5. Leány mellképe oldalról nézve	D 749
4. Palást	1. Palásti menyecske főkötőben	F 93416
	2. Palásti menyecske főkötőben	F 93417
	3. Palásti menyecske főkötőben	F 93418
	4. Nők viseletben	F 93419

Gaucsík István

Ipolyság 1919-ben Források és emlékezés

Ipolyságnak mindmáig hiányzik egy szisztematikus alap kutatásokra támaszkodó, historiográfiai mércével is értékelhető várostörténete. A levéltári iratanyagokban és a korabeli sajtóforrásokban rejlő információkat szinte alig ismerjük, szöveggyűjtemények és ismeretterjesztő jellegű történelmi olvasókönyvek nem készülnek, az igényesebb tematikus résztanulmányokat és helytörténeti monográfiákat nélkülöznünk kell. Ezenkívül jelenkor kutatások sem folynak. Az idősebb generációk tapasztalatának, emlékezetanyagának megőrzésével, ezen szellemi örökség rögzítésével senki sem törődik. A rövid cikk éppen ezért a teljesség igénye nélkül csak szerény feladatot vállalt: a forrásközlés fontosságát szem előtt tartva szeretném bemutatni egy esemény helyi vonatkozásainak – igaz, hogy kiragadott – de érdekes és hiánypótló adatokkal szolgáló levéltári és oral history jellegű forrását.

A felső-magyarországi területek cseh katonai megszállása – szórányos és gyenge magyar ellenállás mellett – 1918 novemberének elejétől gyakorlatilag 1919. január 20-ig zajlott le.¹ A csehszlovák politikai vezetés ezzel a fegyveres aktussal a békekonferenciára minél előnyösebb tárgyalási helyzetet kívánt kialakítani. Az addig nem létező szlovák-magyar határvonalat, hogy saját stratégiai, gazdasági és közlekedési érdekeit elérje, minél délebbre akarta kijelölni. Nem véletlen, hogy az 1918. december 23-i antantjegyzékben kijelölt első demarkációs vonal egy része is az Ipoly mentén húzódott.² Ipolyság városát a cseh egységek 1919. január 7-én foglalták el.³ A városnak fontos hadászati jelentőséget tulajdonítottak, mert az Ipoly-vonal egyik számottevő regionális vasúti csomópontjának számított. A település Homok városrészében található állomás az észak-déli vasúti összeköttetés egyik kulcspontra volt. Az ipolysági hídfő jelentősége az új határ védelmének megszilárdítása szempontjából értékelődött fel.⁴

1919. áprilisában és májusában a cseh-magyar katonai konfliktus újabb fejezete nyílt meg. Az április 26. utáni általános cseh támadást egy hónap múlva követte a magyar ellentámadás. Az időközben állományában feltöltött Vörös Hadsereg május 30-án kezdte meg ún. északi hadjáratát a felvidéki területek felszabadítására.⁵ A városban található minden bizonnyal gyenge zászlóalj május 2-án egy 120 fős legionárius alakulat váltotta fel, amely május 29-én további erősítést kapott.⁶ A Fő térre irányuló magyar támadás május 29-én éjjel indult. A cseh katonák a temetődombról indították egy időre sikeresnek tűnő ellentámadásukat. Közben a vöröscapatok a Kálvária magaslatát elfoglalva fontos stratégiai pontot szereztek meg.⁷ A várost a helybeli és környékbeli önkéntesek segítségével 1919. június 1-jén foglalták el a vöröscapatok.⁸ Az ipolysági csata a Hidvég-Balassagyarmat térségében lezajlott áttöréssel függött össze.⁹ A cseh legionáriusok Hontnémeti irányába húzódtak vissza.¹⁰ Június 3-ig Lévát, Érsekújvárt, Korponát, Losoncot

és Rimaszombatot is megszállták a vöröscapatok. A Vörös Hadsereg az antant nyomásgyakorlására június 30-án kezdte meg az elfoglalt területek kiürítését.¹¹ Ipolyság 1919. július 3-ig volt a Vörös Hadsereg birtokában.¹² A csehszlovák zsupán – katonai kísérettel – július 4-én érkezett a városba. A vasútállomás augusztus folyamán került Csehszlovákiához.¹³

*

Az alábbiakban az 1919-es ipolysági halotti anyakönyvre támaszkodva az ipolysági csatában és a Léva előtti harcokban elesett katonák adatait közlöm. A témához kapcsolódóan, a 2002. január 5-én Ipolyságon **Gyurász Lajossal** készült beszélgetés szerkesztett változatát teszem még közzé. Ez az átfert hanganyag ugyan szubjektív erejéből ilyen formában sokat veszít, azonban a katonai események sajátos, egyéni látásmódját adja. A témakörrel kapcsolatban érdemes lenne a közhangulatot, a lakosság helyzetét vagy a közigazgatás működését is megvizsgálni. A csata lefolyása, az egymással szemben álló csapatok állományának rekonstrukciója, valamint a regionális harci események további kutatásokat igényelnek.¹⁴

Gyurász Lajos visszaemlékezése az 1919-es ipolysági csatára¹⁶

– Lajos bácsi, az 1919-es ipolysági csatával kapcsolatban kérdeznék. Jöttek a vöröskatonák, az Ipolyon és Homokon keresztül. A csehek védekeztek.

– Szóval a csehek védekeztek, persze hogy védekeztek. Egy géppuskaállásuk volt itt, a volt Fábián-üzlet, ahol a hentesüzlet van. Ott a kockaköveket felszedték és ott alakították ki a géppuskaállást. Ott védekeztek a csehek.

– Sokan voltak a cseh katonák?

– Nem, nem voltak sokan, kevesen voltak. Számuk nem volt arányban a vöröskatonákéval, úgyhogy kevesebben voltak. Az én becslésem szerint talán 25-30%-kal voltak kevesebben, mint a vöröskatonák. Egy másik dolog, amiről tudok. A Magyar-, a volt Kaszka utca sarkán volt egy **Grünfeld** nevű zsidó kereskedő, akinek a kertje végében szintén volt egy géppuskás tüzelőállás. Volt ott egy gázló, a Paraszt utca végén, ahol ugye a gazdák tudtak közlekedni az Ipoly másik oldalára. Az olyan gázló volt, hogy ha mondjuk kicsi volt az Ipoly, akkor térdig ért a víz. (...)

Kíváncsi voltam. Arra lettem figyelmes, mintegy 6-10 éves kislányokként, mert tudniillik a Gazda utca végén laktunk, [hogy lőnek]. Én kint leskelődtem. Deszkakerítés volt, a réseken kinéztem és láttam, hogy egy asszony megy az Ipolyig, az Ipolyon át. Kinéztem, pontosan nem tudom ugyan, de mindegy, a kép előttem van. Megy, felhúzza a szoknyája, mert nem volt nagy a víz, és megy át az Ipoly másik oldalára, ahol a vöröskatonáknak, mármint a fegyvereseknek volt a tüzfészük. Nem mondom, hogy géppuskások voltak, de fegyveresek, beásták magukat az Ipoly másik oldalán. És ez az asszony kiabálta át az ott lévő katonáknak: „Magyarok, gyertek, elmentek a csehek!”

Mert a csehek elmentek. A hang, a kép bennem van. Ismerem az asszonyt is. És akkor azt is láttam, hogy [lovon] egy legionárius katona jött mondani ezeknek, akiknek itt tűzfészek volt, itt a cseheknek, az Ipolynak ezen az oldalán. Szilvaskert volt [ott], abból főzte a pálinkákat, abból a szilvából az a zsidó ember. [A katona] ott [jelentette nekik], hogy visszavonulás. És láttam, ahogy vágat főtt, a Gazda utcán végig, már be a központba, szóval a főtérré. Hogy az a ló tényleg már szinte meg volt vadulva, félelem, vagy nem tudom is én mi [miatt]. Tényleg vágatott és ezt ugye láttam. Akkor utána arra lettem figyelmes, hogy innen, a Paraszt utcából, a Gazda utca sarkáról, ahol volt ez a [géppuska] fészek, onnan 3 vagy – nem hiszem, nem volt több – 4 katona a fal mellett (...) úgy húztak föl, mondjuk a gyülekező helyre.

– Akkor már támadtak a magyarok?

– Akkor támadtak a magyarok, igen.

– És milyen támadás volt? Csak gyalogosok voltak?

– Csak gyalogosok. Hogy mondjam még, volt ágyújuk is. (...) A templom mellett, ott volt becsapódás, lehetett látni elég sokáig, úgyhogy ágyúztak is. Mindezt megelőzően úgy gondolom, hogy nekünk, ott a Gazda utcában, volt egy kis kert, a mi kertünk. A házunk végé[be]n mintha ott lettünk volna hárman. Édesapám [is], aki közben hazajött 17-be, a fogságból, úgyhogy ő már 19-ben itthon volt. És akkor hallottuk a lövést, szóval a levegőbe, nem tudom, hogy ez álom vagy tényleg valóság. „Nézd meg, ott megy a lövedék!” És akkor a kertből [elmentünk], – már féltünk ott bujkálni – otthagytuk a munkát. Ez előbb tavaszon vagy hogy lehetett?

– Április, május?

– Valahogy úgy lehetett. Szóval, erre még úgy emlékszem. Hogy tényleg [mikor], én már nem tudom. Akkor kezdődött a támadás.

– Hosszú ideig tartott a csata a csehekkel?

– Nem, nem tartott hosszú ideig. A csehek, mint megszállók jöttek. Nem egy olyan fölfegyverzett – nem tudom milyen – hadsereg volt. Megszabták a határt a híd közepén, és itt voltak már ők. És azután már, amikor a kommunisták átvették a hatalmat attól a gróf Károlyitól, akkor szervezték meg ugye az ellenállást Trianon ellen. A románok ellen, meg a másik rész[en] a szlovákok ellen.

– És hogyan viselkedtek a csehek Ságon?

– Jól, nem nem, barátságosan, nem mint ellenség jöttek.

– Fiatalok voltak?

– Fiatalkatonák és idősebbek. Szóval pontosan tudom, hogy mondjam, ahol mi laktunk, az udvarban volt egy istállóféle, a nagy istálló mellett egy kis istálló, amelyekben csehek voltak, cseh katonák lovat tartottak. [Talán egy fiatalember is az istállóban aludt.]

– A ságiak hogyan fogadták a cseheket?

– Hát...

– Biztosan nem örültek nekik.

– Nézze, szóval...

– Félték az embereket?

– Nem. Egyáltalán nem félték.

– Bízta abban, hogy jönnek majd a magyarok?

– (...) Már csehek voltunk. Illegális újságokat

csempésztek be és hát [egy] rikkancs kiabálta. De hát le is tartóztatták, úgy emlékszem, a csehek elkapták. Nem tudom. No, szóval. Szegről-végre, szóval, itt a csehek nem úgy jöttek be mint ellenség, mint egy területet majd elfoglalók. Nem, barátságosan jöttek. Arra emlékszem, hogy a vöröskatonák. Nem érdekes, de olyan epizód, hogy mondjuk nem volt nekik utánpótlásuk, tréncocsijuk. Hát ez a hadsereg, az a vörös hadsereg tényleg, azt mondom, szedett-vetett, nem, de mégiscsak hadsereg volt. Szóval önkéntesekből állt és önkéntesekből alakult ki. (...)

– A csehek rekviráltak?

– Nem tudom, de (...) úgy gondolom, hogy nem. No, de ez a rekvirálás nem úgy zajlott le, mint ahogy ők rekviráltak az ellenséges területen. Mondjuk 3 katona állt körül egy széttúrt trágyadombot és ott 3-4 zsákban volt valami. A gazdasszonyka az ott törte, verte a kezét. Mondta-mondta, hogy mit, úgy nem tudom. A katonák így összeszenéztek, mosolyogtak, mit csináljunk... (...) Rekvirálni mindenféleképpen lehet ugye. Kérni, vagy pedig nem beszélünk, mert úgyse érted! Fogom és viszem, ellenkezel, majd lelőlek! Háború van, nem fogok veled vitatkozni. De úgyse értjük egymást. Hát nem érted, fogom a szarvát, vagy nem tudom én mit, a tyúkot, már a hónom alatt van. Azt már nem adom vissza. No szóval, ilyen az a bizonyos rekvirálás. De azt mondhatom, hogy a csehekről nem hallottam én semmit. No aztán persze vissza kellett vonulni. (...)

Még a 30-as évek elején, a 30-as években elég gyakran mentem, utaztam mint sportoló, mondjuk Zólyom[ba], Beszterc[re], Selmechányá[ra]. Zólyom előtt az egyik szlovák származású barátom figyelmeztetett, hogy ne nézz csak jobbra, ott van egy oszlop. Az az oszlop, benne felirat nincs – azt nem mondta –, de valóban láttam, hogy eddig jöttek a vörösök. (...)

És még [egy emlékem] van a vörösökről. Mivelhogy

Az ipolyági hídfő 1920-ban (Palotás Zoltán: A trianoni határok. Budapest 1990. 86.)

semmijük sem volt, a Gazda utca sarkán, ahol az átjáró volt, de már lejjebb volt a partszegély, 1-2 méter magas is a medre az Ipolynak, ott a part széléből kivájtak a gyalogsági ásóval egy félkör alakú részt és abba beültettek egy üstöt vagy valamilyen katlant és ott főzték mondjuk a vörösöknek az ebédet. Mi gyerekek ezt körülálltuk, hordtuk nekik a tüzelőt. No, még arra emlékszem, amikor megvolt a visszavonulás, hogy az Ipoly-híd, ill. az Ipoly volt a határ. Az Ipoly[híd] közepén drótakadály volt, az egyik oldalon a magyarok, a másikon a csehek. De ez a határ nem tartott sokáig, mert a Homok el volt zárva, nem tudtunk érintkezni. Ott volt a kórház és jött valamilyen egyezkedés, határkiigazítás, hogy a határt áthelyezték a magyar oldalra. Ezt sem tudom már olyan pontosan, ahol körülbelül a honti szakadék van, azzal párhuzamosan jelölték ki a csehszlovák-magyar határt. Szóval a mostani Parassapuszta, amit valamikor népies nyelven Szurdoknak hívtak. (...)

Hát ezek az emlékeim vannak a 19-es vörös [támadásról].

JEGYZETEK

¹ Szarka 1995, 227.; Tóth (szerk.) 2000, 111-112. A végleges csehszlovák-magyar határról a párizsi békekonferencia 1919. június 11-én döntött.

² Romsics 2003, 116, 128. A csehszlovák-magyar határvonal kialakulására lásd: Hronský 2002, 190-198.

³ Az egyik korabeli szlovák visszaemlékezés szerint az új ideiglenes csehszlovák közigazgatás 1919. március 22-től kezdett (akadozva) működni. Az egykori csehszlovák főispán, a hontnádasi római katolikus plébános, Vendelín Sahulčík március 26-án vette át a megye irányítását Gustáv Lehotský korponai ügyvédtől. Sahulčík 1938, 110.; 186.; Památná kniha... 32.

⁴ Palotai 1990, 45-47, 49.; Romsics 2002, 169.; Majdán 2002, 106. Az Ipoly-híd és a vasútállomás a Vörös Hadsereg ellenőrzése alatt állt. Korábban, 1919. január 29-én a magyar csapatok sikertelen támadást intéztek a városbeli cseh helyőrség ellen. Památná kniha... 33-34.

⁵ Král 1954, 165.

⁶ Az erősítés céljából küldött egység azonban alacsony tüzérvél rendelkezett, csak két golyószórója volt. Az egység parancsnoka Novodvorský őrnagy volt. Május 29-én 80 fő érkezett, 3-4 golyószóróval. A védők helyzetén egy időre a megáradt Ipoly is segített. Sahulčík 1938, 186-187. Památná kniha... 35-36. Az Ipoly-vonalat Ipolyságtól a nógrádi Rappig a gyengén felszerelt II. és IV. brigád tartotta. Ipolyságtól nyugatra a II. brigád egységei a 7. divízió egységeivel voltak összekötöttesben. Sahulčík 1938, 294.

⁷ Sahulčík 1938, 187-188. A szerző 47 fogságba került és 27 elesett vöröskatonát említ. Cseh oldalról csak 1 halottat és 3 sebesültet sorol fel. A legionáriusok május 30.(?) éjjeltől június 1-je délután három óráig tartották állásaikat. Uo. 188. Lásd még: Památná kniha... 36-37.

⁸ Vietor, Martin 1955, 171.

⁹ Sahulčík, Vendel 1938, 188.

¹⁰ Uo.

¹¹ Vietor 1955, 122, 131-135, 143-151, 171-179, 183-184.; Romsics 2003, 130-131, 591.; Pölöskei-Gergely-Izsák: é. n., 27-30. Ipolypásztót illetően Zalabai Zsigmond (1985, 24-30) magával ragadó szülőföldvállomásban szentelt teret az eseményeknek.

¹² Vietor 1955, 184.

¹³ Památná kniha... 37-38.

¹⁴ Az elesett cseh katonák emlékére a jelenlegi egyházi gimnázium előtt valószínűleg 1929-ben állítottak fel egy legionárius szobrot, amelyet 1938 után eltávolítottak. Památná kniha... 38. 1929-ben alakították ki az ipolysági római katolikus temetőben az Ipolyságon és környékén elesett legionáriusok sírkertjét is. A sírkő felirata: „*Na pamiatku X. výročia oslobodenej vlasti v bojoch roku 1919 padlým hrdinom.*“ (=A felszabadult haza X. évfordulóján az 1919-es harcokban elesett hősök emlé-

kére – a szerk. megj.) Összesen 8 sír azonosítható, néhol pléhtáblákon megmaradtak a nevek és az elhalálozási adatok. Ezek a következők: Dva neznámí vojín (megh. 1919. január 28.); vojín Hruška Peter (megh. 1919. június 13.); vojín Čejchán František (megh. 1919. május 30.); Névtelen; Sa ... Ladislav (?) (1919. március 10.); desiatnik (?) Oldřich (1919); vojín Šulc Václav (1919. január 26.); kapitán Ján Durda (1891-1919). Közülük háromnak (Hruška, Čejchán, Durda) az adatai bizonyíthatóan szerepelnek a mellékelt anyakönyvi adatok között. A sírkertet, amely hosszú ideig elhanyagolt állapotban volt, szépen rendbetették! A vöröskatonák sírjai a temetőbejárártól balra találhatóak. Érdemes lenne pontosítani és összegezni az elesettek adatait.

¹⁵ Forrás: Ipolysági Városi Hivatal, Halotti anyakönyvek, 1919 – IV. kötet (Mestský úrad v Šahách, Matrika umretých, 1919 – IV. zväzok), 271. A neveken kívül a foglalkozást, az életkort, a rendfokozatot, az alakulatot és az elhalálozás időpontját tüntettem fel. A halálos sebesülések fajtáit tragikusság miatt inkább elhagytam. Feltűnően magas az ipolyságiak és a környék falvaiból származó önkéntesek száma, ill. a fiatal életkoruk. A csehszlovák katonák többsége az olaszországi légió alakulataiból származik. Nevüket a cseh, ill. szlovák írásmód szerint jelöltem. A zárójelben található csehországi településneveket – mivel nem tudtam őket azonosítani – az eredeti írásmód szerint, zárójelben tüntettem fel.

¹⁶ Gyurász Lajos 1912-ben született. Ezúton szeretném neki hálásan megköszönni, hogy az interjúalanyom volt és nemcsak a tárgyalat eseményekről, hanem általában Ipolyság múltjáról is érdekes adalékokkal szolgált. A közölt szövegben kisebb stiláris változtatásokat végeztem. A kiegészítés céljából közbeékeltem kifejezéseket szögletes zárójellel [...] jellel a kihagyott részeket ívelt zárójellel (...) jelöltem.

IRODALOM

Hronský, Marian

2002: A második demarkációs vonal, valamint az 1919. június 12-ei szlovák-magyar végleges határ a cseh-szlovák javaslatok és követelések tükrében. In: Pásztor Cecília 2002.

Král, Václav

1954: *Intervenční válka československé buržoasie proti maďarské sovětské republice v roce 1919.* Praha

Palotai János

1990: A trianoni határok. Budapest

Majdán János

2002: A vasút szerepe a határok kialakulásában. In: Pásztor Cecília 2002.

Památná kniha obce Šahy (a Városi Hivatal tulajdonában)

Pásztor Cecília (szerk.)

2002: „... ahol a határ elválaszt” Trianon és következményei a Kárpát-medencében. Balassagyarmat-Várpalota

Pölöskei Ferenc-Gergely Jenő-Izsák Lajos

é.n.: Magyarország története 1918-1990. Budapest

Romsics Ignác

2002: Az I. világháború alatti cseh-szlovák határelképzelések és a békekonferencia vitái a csehszlovák-magyar határról. In: Pásztor Cecília 2002.

2003: Magyarország története a XX. században. Budapest

Sahulčík, Michal

1938: Spomienka na prevrat a bolševický vpád. In: Zimák Jozef (szerk.): Vpád maďarských boševikov na Slovensko v roku 1919. Trnava

Sahulčík, Vendel

1938: Maďarskí bolševici v Honte. In: Zimák Jozef (szerk.): Vpád maďarských boševikov na Slovensko v roku 1919. Trnava

Szarka László

1995: Szlovák nemzeti fejlődés - magyar nemzetiségi politika 1867-1918. Pozsony

Tóth László (szerk.)

2000: A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998. IV. kötet, Budapest

Vietor, Martin

1955: Slovenská sovietska republika. Bratislava

Zalabai Zsigmond

1985: Hazahív a harangszó. Bratislava